

23.09.2022

Урок 4

Тема: Сучасні організаційно-виробничі структури у молочній промисловості

Молочна промисловість займає вагомую позицію в структурі харчової індустрії України. Молочні продукти, як одні із основних продуктів харчування, є важливими і часто незамінними складовими при виробництві різноманітних товарів харчової промисловості.

В останні роки набуває все більшої актуальності проблема, яка полягає у забезпеченні населення України високоякісними продуктами харчування, розширенням їх асортименту та зниження продовольчої залежності від імпорту молочних продуктів. Тому важливими завдання на сьогодні є забезпечення зростання обсягів виробництва молока і молочних продуктів, покращення їх якості, і за рахунок цього зниження їх собівартості.

Молокопереробна промисловість є традиційною не тільки для Вінницької області, а й для багатьох регіонів України. Саме тому дослідження сучасного стану та тенденцій розвитку зосереджені по всій території України, а за рахунок того, що Вінницька область є однією з найбільших областей з виробництва та переробки молока, ми вибрали її для нашого дослідження.

Молокопереробна промисловість є складовою частиною молокопродуктового комплексу АПК. До складу молокопереробної промисловості входять маслоробна, сироварна, молочноконсервна галузі, а також виробництво продуктів з незбираного молока. Розміщення галузі залежить від наявності сировини і масового споживача. В районах споживання розміщують підприємства, що випускають продукцію з незбираного молока.

В Україні працює близько 260 підприємств молокопереробної промисловості. Маслоробні підприємства діють майже в усіх обласних і районних центрах [8].

Попит на молоко та молочні продукти в Україні та у Вінницькій області завжди був на високому рівні. Рациональна норма місячного споживання (РНС) молочних продуктів у перерахунку на молоко становить 36,5 кг на одну людину. Рівень споживання в Україні є явно недостатнім – в останні роки близько 20 кг (54,8% від норми) на одну особу. При цьому споживання молока і молочних продуктів населенням України за рік становить 438 кг, за обсягами поступаючись лише Білорусії та Вірменії.

Найнижчий рівень споживання молока та молочних продуктів в Україні зафіксовано у 2000 році у розмірі 17,1 кг на місяць на одну особу (рис. 1). У Вінницькій області, як і в Україні найнижчий показник споживання молока припадає на 2000 р. і складає 15,9 кг на місяць у розрахунку на 1 особу.

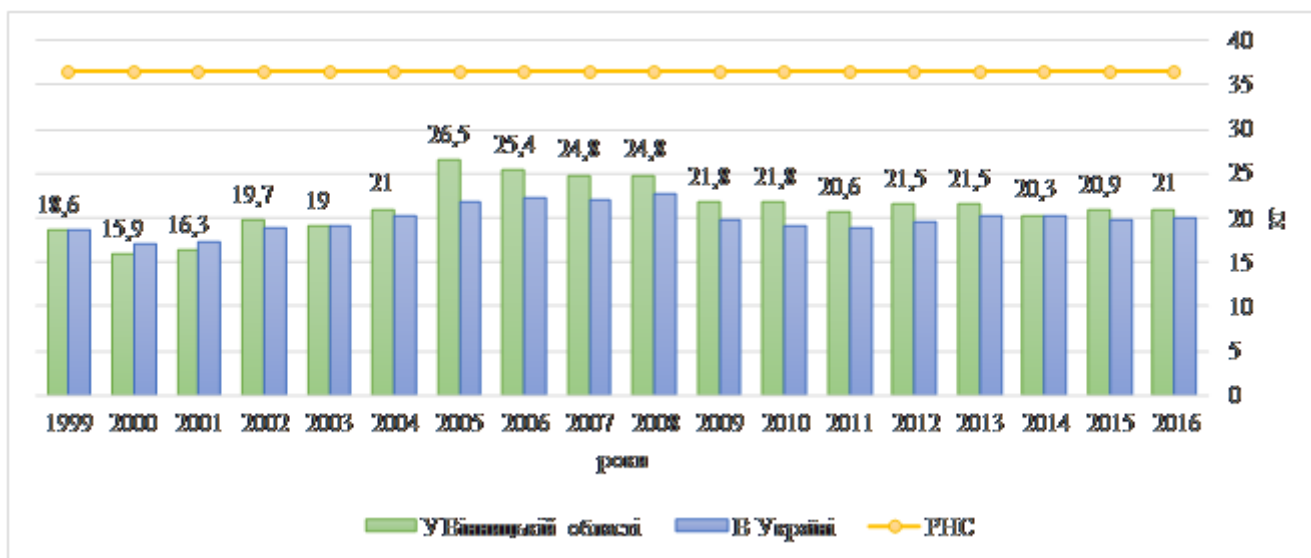

Рис. 1. Споживання молока і молочних продуктів в середньому за місяць у розрахунку на одну особу у Вінницькій області та Україні, кг

Джерело: сформовано на основі [3, 4]

Вінницька область є лідером серед регіонів за обсягами виробництва молока, тому постійно посилює свої позиції з кожним роком. Частка обсягу виробництва молока Вінницької області в загальнодержавному обсязі виробництва молока постійно зростає, адже у 1990 р. частка складала 5,21%, а у 2016 р. вже 8,26%, що на 3,05% більше у порівнянні з 1990 роком.

Основним постачальником молочної сировини в Україні є Вінницька область. Вона зайняла перше місце серед інших областей за обсягами виробництва молока (рис. 2) [3]. Особливо вплинули на розвиток молочного скотарства в господарствах суспільного та приватного сектора, кризові явища, які охопили економіку АПК.

Частка виробництва молока у господарствах населення складає близько 79%, адже особливістю такого виробництва є низька якість молочної сировини, яка відповідає II сорту молока. Продукція такого сорту придатна для виробництва не всіх видів молочної продукції і тому не завжди задовольняє переробників. Значна частка сирого молока, виробленого у господарствах населення, не потрапляє до молокопереробних підприємств і залишається для внутрішніх потреб сільського населення.

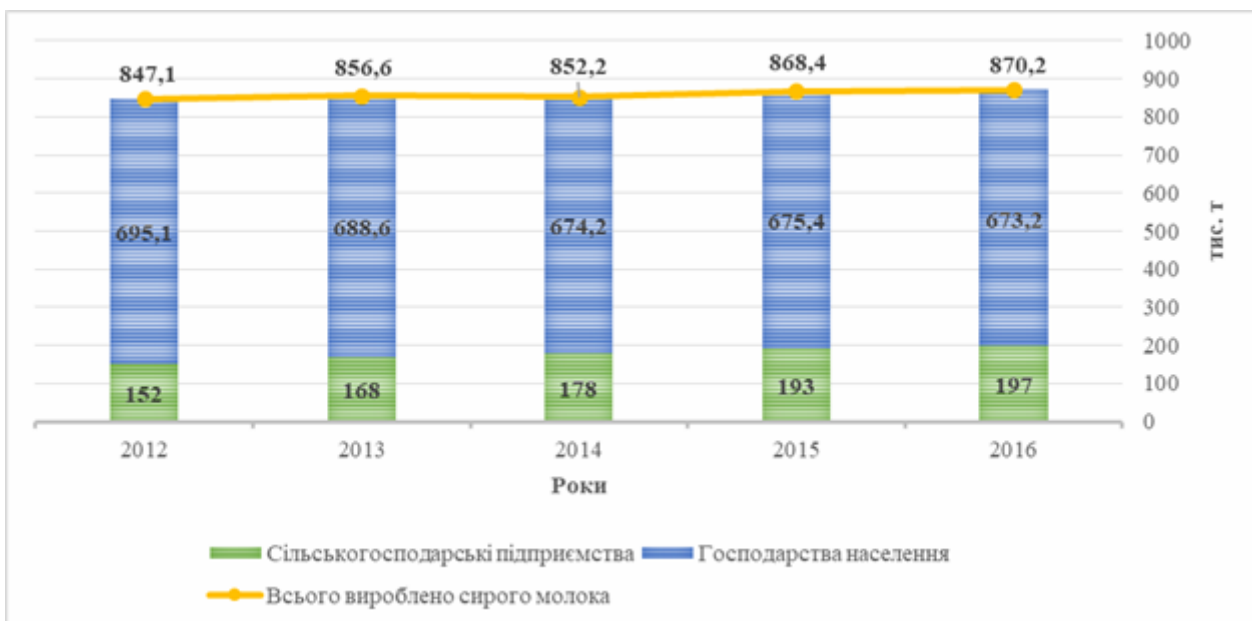

Рис. 2. Виробництво сирого молока за категоріями господарств Вінницької області, тис. т

Джерело: сформовано на основі [3, 4]

Найбільші обсяги виробництва за останні роки в Україні традиційно припали на травень-липень, коли валовий надій молока сягав 1,2 млн. т, тоді як у січні-лютому майже вдвічі менше – близько 590-600 тис. т [3].

На сьогодні в нашій державі практично немає чіткої ціноутворюючої політики. Загалом вона залежить від багатьох факторів, що складаються стихійно. Через те, що виробництво молока має сезонний характер, а попит спостерігається протягом усього періоду року, існує коливання закупівельних цін на молоко (рис. 3).

Ситуацію може стабілізувати лише подальше підвищення закупівельних цін і зменшення сезонної амплітуди їх коливання через підтримку розвитку сільськогосподарської обслуговуючої кооперації та сімейних ферм.

За кордоном молочний кооперативний рух має довгу історію та є досить розвинутий, тоді як в нашій країні він тільки починає набирати обертів. На думку провідних експертів, кооператив як нова організаційна форма взаємовідносин на ринку вигідний переробникам молока, що стикаються із сильною конкуренцією за сировину в період закупівель, та селянам, які отримують передбачувані ціни та збут продукції [5].

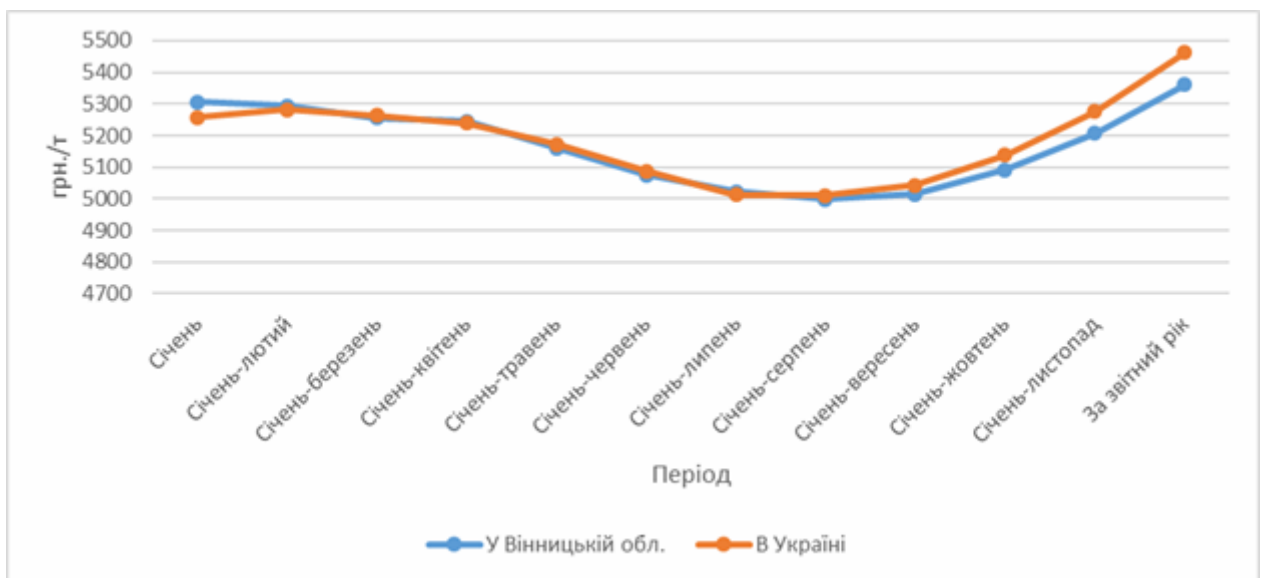

Рис. 3. Середні ціни реалізації молока сільськогосподарськими підприємствами в Україні та у Вінницькій обл. у 2016 році

Джерело: сформовано на основі [3, 4]

На основі зарубіжного досвіду молочних компаній вітчизняні переробні підприємства ставлять за мету не тільки збут молочної продукції на українських ринках, а саме експорт даної продукції на міжнародні ринки.

Успішним прикладом можна назвати діяльність Групи компаній «Молочний альянс», яка першою серед молочних компаній здійснила поставку молочної продукції до ЄС. Замовником виступила компанія «Український торговий дім «Надія» з міста Варна (Болгарія). До цієї групи входять підприємства, такі як ПАТ «Золотоніський маслоробний комбінат» та Філія ПАТ «Яготинський маслозавод» «Яготинське для дітей», які набули право експортувати продукцію власного виробництва до країн Євросоюзу.

Лідерами переробки молока у Вінницькій області є такі підприємства як ПрАТ «Літинський молокозавод», ПАТ «Вінницький молочний завод «Roshen», Тульчинська філія ТОВ «Інтер Фуд» та ТОВ «Люстдорф». Всі вони розробляють та впроваджують системи управління якістю відповідно до вимог ДСТУ ISO 9001-2009 «Системи управління якістю. Вимоги» та системи управління безпечністю харчових продуктів на основі принципів HACCP (ДСТУ 4161-2003 «Системи управління безпечністю харчових продуктів. Вимоги» [1, 2].

Згідно правил та нормативів, що діють в Європейському Союзі, молоко, що надходить від приватних господарств не може прийматись на переробку. Молочна сировина має бути лише від фермерських господарств, що мають відповідні ліцензії та дозвільні документи. В Україні приватні господарства зможуть собі це дозволити, коли вони будуть утримувати близько сотні голів корів, адже тоді вони матимуть можливість застосувати діючі технічні регламенти щодо забезпечення відповідної якості та безпечності молочної сировини.

Згідно ДСТУ 3662-97 «Молоко коров'яче незбиране. Вимоги при закупівлі» з усього об'єму молочної сировини, яка надійшла на переробку від підприємств в 2016 році у Вінницькій області лише 12,55% прийнято молока гатунку «екстра», що припадає на переробку відповідно до нормативів ЄС (табл. 1). Решта гатунків якості молока вважаються непридатними для переробки.

В цілому по Україні в 2016 році (2375,46 тис. т) з усього обсягу молока, яке прийняте на переробку, лише 14,64% було гатунку «екстра» та 30,65% – вищого гатунку. Через низьку якість молочної сировини частина переробних підприємств не може бути атестована міжнародною комісією з питання експорту молочної продукції, адже решта молочної сировини, а саме 54,71% вважається не придатною для переробки.

На думку І.Г. Власенко, у багатьох господарствах Вінницької області через низький рівень санітарно-виробничої культури та технологій все ще немає належних зрушень щодо забезпечення якості та безпечності молочної сировини. Це призводить до недооцінки виробниками коштів від його реалізації, а споживачами – високоякісної продукції. Покращення якості продукції – важливий напрямок інтенсивного розвитку економіки, джерело економічного росту та ефективності суспільного виробництва [6].

Таблиця 1.

Якість коров'ячого незбираного молока, купленого переробними підприємствами у підприємств та у населення за ДСТУ 3662-97 в Україні та у Вінницькій області у 2016 році

Показник	Підприємства	Населення
----------	--------------	-----------

	Україна	Вінницька область	у % від загального обсягу	Україна	Вінницька область	у % від загального обсягу
Маса молока коров'ячого сирого, т	2375457	403063	16,97	1161395	183933	15,84
Із загальної маси молока коров'ячого сирого охолодженого до 10° С, т	1760114	186666	10,61	489386	114585	23,41
Масова частка у молоці коров'ячому сирому, %						
- жиру	3,60	3,60	100,00	3,51	3,47	98,86
- білка	3,06	3,08	100,65	2,93	2,94	100,34
Маса молока коров'ячого сирого у перерахунку на молоко встановленої базисної жирності, т	2511882	427327	17,01	1197736	187748	15,68
У тому числі за гатунками						
екстра	366363	53623	14,64	-	-	-
вищого гатунку	923017	282896	30,65	-	-	-
I гатунку	1055968	86014	8,15	107758	5152	4,78
II гатунку	160185	4114	2,57	1028219	180592	17,56
негатункового	6349	680	10,71	61082	1951	3,19

Джерело: сформовано на основі [3, 4]

Також однією з вагомих проблем, що призводить до погіршення якості молочної продукції в Україні, є дефіцит молока як сировини. Для ефективної роботи молокопереробних заводів необхідне максимальне завантаження технологічних ліній. Оскільки в країні з кожним роком обсяг виготовленого молока як сировини скорочується, переробники гостро відчують його потребу (табл. 2). Через дефіцит молокопереробні підприємства змушені приймати молочну сировину з високою бактеріальною забрудненістю (3-4 млн./см³) [7].

Саме тому, основні причини низької якості української молочної продукції, є концентрація виробництва молока як сировини в особистих селянських господарствах, дефіцит сировини та недостатній державний контроль за дотриманням вимог щодо якості й безпеки молочної продукції.

У 2016 році обсяги надходження молока як сировини на молокопереробні підприємства України скоротились на 1,6% у порівнянні з 2015 роком. Завдяки цьому зросла ціна на закупівлю молока на 24,6% порівняно з 2015 роком (табл. 2). Така ж ситуація склалась у Вінницькій області. До молокопереробних підприємств надійшло на 11,7% менше молока, ніж за аналогічний період у 2015 році. Зважаючи на це, ціна на закупівлю молока збільшилась у 2016 році на 30%, в порівнянні з 2015 роком.

Таблиця 2.

Середні ціни закупівлі сирого молока та його обсяги надходження до молокопереробних підприємств в Україні та у Вінницькій області у 2016 р.

Показник	Україна		Вінницька область	
	2016	у % до 2015	2016	у % до 2015
Середня ціна купівлі, грн/т	4713,1	124,6	4984,3	130,0
у тому числі у:				
підприємств	5277,3	124,8	5560,8	125,9
населення	3529,9	124,3	3672,3	128,6
Загальне надходження молока у перерахунку на молоко коров'яче встановленої базисної жирності – 3,4%, т	4182706	98,4	615719	88,3
Із загального обсягу				
- куплено молока	3709720	90,7	615075	88,2

у тому числі у				
підприємств	2511886	91,6	427327	97,8
населення	1197834	89	187748	72,1
- молоко, яке надійшло на перероблення:				
на давальницьких засадах	440904	319,9	644	-
власно вироблене	32082	136,2	-	-

Джерело: сформовано на основі [3, 4]

Через низьку ціну молочних товарів на українському ринку молокопереробні підприємства ставлять на мету вихід на міжнародні ринки, де ціна набагато вища, ніж в Україні.

У 2014 році лише деякі молокопереробні підприємства отримали дозвіл на експорт молочної продукції до країн ЄС. Дозвіл на експорт своєї продукції отримали 4 підприємства у Вінницькій області, а саме як ПрАТ «Літинський молокозавод», ПАТ «Вінницький молочний завод «Roshen», ТОВ «Терра Фуд» та ТОВ «Хмільницький завод сухого знежиреного молока «Молочний візит».

Попри те, що молочну продукцію, яку виробляють переробні підприємства на території Вінницької області не всі мають можливість експортувати до країн Європейського союзу, підприємства молокопереробної галузі продають 43 країнам світу. Найбільше молочної продукції експортується до Молдови, Єгипту, Бангладешу, Сирійської Арабської Республіки, Туреччини, Марокко і Мексики. У 2016 році у Вінницькій області було експортовано молочної продукції на суму 36,24 млн. дол. США.

Важливим аспектом дослідження стану та перспективи розвитку молочного ринку є визначення експортно-імпортного потенціалу молочної галузі. Протягом 2012-2016 рр. обсяги експорту Україною молочних продуктів значно скоротилися (рис. 4). Так, у 2012 р. обсяг молочних продуктів становив 146,9 тис. т, що у порівнянні з 2016 р. на 25,66% більше. Із закриттям російських ринків обсяги експорту сиру в Україні значно знизились з 67,7 тис. т у 2012 р. до 8,1 тис. т у 2016 р., що на майже 88% менше, у порівнянні з 2012 р.

Найбільше у 2016 р. експортували сухого молока – 36,6 тис. т (33,52%), молочної сироватки – 23,9 тис. т (21,87%), молока і згущених вершків – 15,2 тис. т (13,92%) та вершкового масла і молочних жирів – 12 тис. т (10,99%). Частка інших видів молочної продукції в загальних обсягах експорту є такою: молоко та не згущені вершки – 9,62% (10,5 тис. т), сири – 7,42% (8,1 тис. т), маслянка, ферментовані або сквашені молоко та вершки – 2,66% (2,9 тис. т).

У 2013 році практично весь об'єм сирів експортувався в країни СНД: 85% належало Росії. Вже у 2016 році зросла частка країн Африки (поставки до Єгипту збільшилися в 10 разів, експортовано 690 т), тоді як до Азії зменшилися на 30% (експортовано 470 т). До Європи ж у минулому році потрапило всього 8 т українських сирів [5].

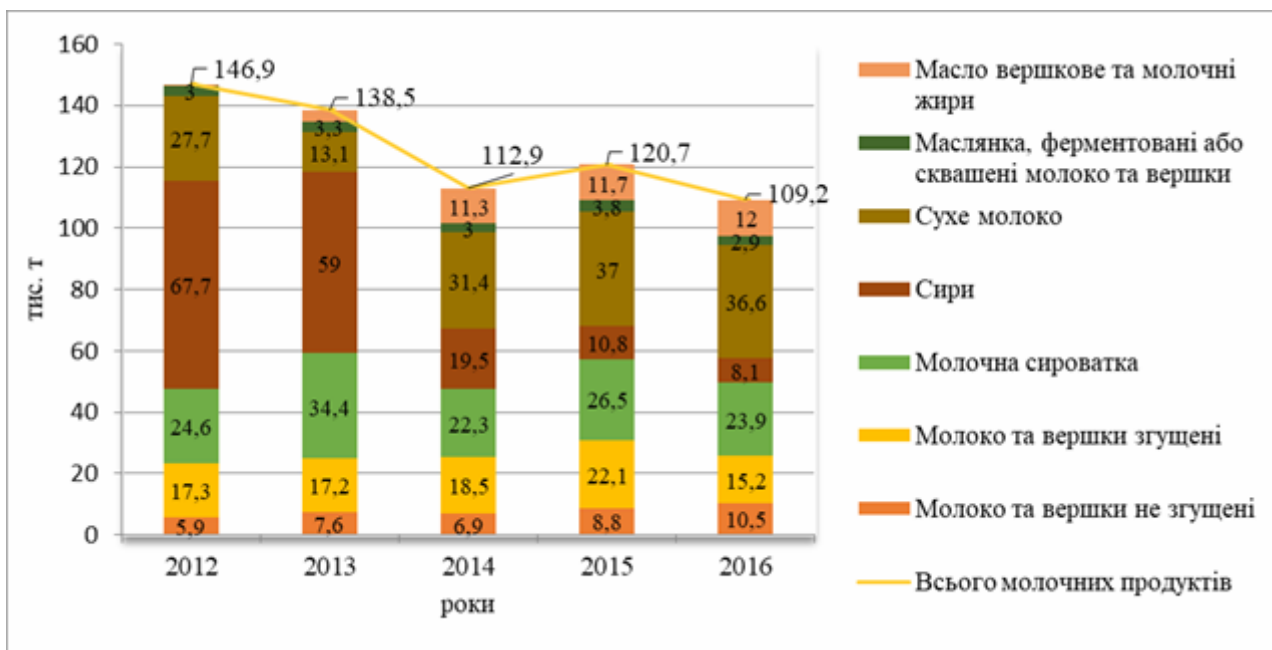

Рис. 4. Експорт основних молочних продуктів з України, тис. т

Джерело: сформовано на основі [3, 4]

У 2016 р. в Україні активно розвивався експорт молочних товарів в Китай, Єгипет, ОАЕ, Бангладеш та В'єтнам. В цей час до Китаю експортовано 13% сироватки, яка призначалась на експорт, а 16,5% тієї ж

сироватки до В'єтнаму. На Єгипет припадає 10% експорту масла, а майже 11% експорту сухого молока, який призначався на експорт, постачали до Бангладешу. Що стосується ОАЕ, то туди експортовано 8,8% кисломолочних продуктів [9].

В той же час імпорт молочних продуктів зріс на 33,1% до 102 тис. т. Традиційними імпортерами молочних товарів у 2016 р. стали виробники з Польщі, Німеччини, Франції та Фінляндії.

На сьогодні молокопереробні підприємства працюють в жорсткій конкуренції та з обмеженим попитом на молочну продукцію. Це пояснюється низькою платоспроможністю населення та постійним зростанням цін.

Підвищення рівня економічної ефективності виробництва та переробки молока у великій мірі залежить від зміни принципів державної політики ціноутворення на молоко та молочну продукцію, регулювання взаємовідносин сільськогосподарського товаровиробника з переробними підприємствами. Так, за останні роки зменшилась кількість молокопереробних підприємств з 360 у 2010 р. до 260 у 2016 р., що значно вплинуло на розвиток молокопереробної промисловості в Україні.

Для підвищення конкурентоспроможності молокопереробних підприємств та отримання можливості конкурувати з міжнародними молочними підприємствами необхідно здійснити певні зміни, а саме:

- запровадити державну підтримку виробників молочної сировини для нарощення якісної сировини для подальшої її переробки, за рахунок створення ефективної системи дотацій та податкових пільг для виробників молока);

- розробити та впровадити спеціалізовані пункти прийому та контролю якості молока, з використанням сучасного або ж модернізованого доїльного та холодильного обладнання для підвищення якості молочної сировини;

- впровадити ідентифікацію та реєстрацію ВРХ, яка б відповідала вимогам європейського ринку;

- створити кооперативи та об'єднання домогосподарств, з метою покращення якості молочної сировини;

- впровадити екологізацію виробництва молочної продукції, з метою покращення навколишнього середовища та посилення України на міжнародних ринках.

Молокопереробна промисловість, як одна із провідних галузей народного господарства, формулює достатньо привабливий за обсягами ринок. Молоко та молочні продукти сьогодні є одними з основних цінних продуктів харчування, які багаті на білки, незамінними амінокислотами, мікроелементами, вітамінами та іншими корисними речовинами.

Проте існують певні перешкоди для молокопереробної промисловості, а саме низький рівень споживання молочних продуктів населенням, сезонність цін на закупівлю молочної сировини, недостатня якість молочної сировини, неспроможність вітчизняних підприємств дотримання норм, принципів та регламентів ЄС, зменшення експорту сирів, через закриття російських ринків та ін. Тому, для покращення конкурентоспроможності підприємств молокопереробної галузі необхідно запровадити державну підтримку вітчизняних виробників молочної продукції, впровадити ідентифікацію та реєстрацію відповідно до міжнародних вимог, створити кооперативи і фермерські господарства, впровадити екологізацію молочного виробництва.

Домашнє завдання:

1. Зробити конспект теми в робочому зошиті.

Надсилаєте до 24 вересня – 14.00 годин на електронну адресу

vasilyuksveta.17@gmail.com